

RmR

Onderzoeks- doel en -aanpak

Samenvatting

Doel van het onderzoek *Renoveren met Respect* is om een methode te ontwikkelen die waarden incorporeert in ontwerpbeslissingen voor duurzame woningrenovatie. Hierbij wordt een holistische benadering van waarden gebruikt. Ook wordt een diverse groep belanghebbende die werken aan woningbouwrenovaties betrokken bij het bepalen van waarden en het beoordelen van renovatie ingrepen. Het onderzoek kent de volgende fases: opzetten van het onderzoekskader, onderzoek naar waarden, onderzoek naar interventies en ontwikkelen van scenario's. Post 65 woongebouwen zijn het onderwerp van onderzoek. Deze complexen zullen in de komende jaren worden gerenoveerd, maar er is nog geen duidelijkheid over hun waardering. *Renoveren met Respect* wil bijdragen aan die waardering en het ontwikkelen van breed gedragen, duurzame renovatie scenario's gebaseerd op waarden. Door het betrekken van bewoners, studenten en belanghebbenden wordt de kennis verspreid.

Deze deelpublicatie is onderdeel van het onderzoeksproject *Renoveren met Respect*, uitgevoerd door de TU Delft met subsidie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, in kader van het programma Erfgoed en Duurzaamheid. Betrokken onderzoekers zijn:

Lidwine Spoormans, Sean Huizinga, Nicholas Clarke, Hielkje Zijlstra, Wessel de Jonge, Thaleia Konstantinou, Alexandra Fröwis, Erwin Mlechnik, Vincent Gruis.

Tekst: Lidwine Spoormans, Hielkje Zijlstra

Redactie: Lidwine Spoormans

Lay-out en webdesign: Armance Coppoolse en Rein Bange

Afbeelding op de omslag: Kubuswoningen - Rotterdam

© TU Delft, 2023

Inleiding

Meer dan 30% van de Nederlandse woningvoorraad is gebouwd tussen 1965 en 1985. Deze woningen zullen in de komende jaren gerenoveerd moeten worden om te voldoen aan de eisen en wensen op het gebied van energiegebruik, wooncomfort, leefbaarheid en esthetiek. Hoe kunnen we deze grote, diverse en complexe woningvoorraad een duurzame toekomst geven, en daarbij de bestaande waarden van de woningen en de leefomgeving respecteren?

Het onderzoek 'Renoveren met Respect' richt zich op de renovatie van woningen die gebouwd zijn tussen 1965 en 1985. Deze behoren tot de verzameling 'Post 65' gebouwen die gerealiseerd zijn na 1965. Over het algemeen worden ze niet erkend als waardevolle architectuur. De woningen voldoen op dit moment meestal niet aan de huidige eisen en verwachtingen en zullen in de komende jaren gerenoveerd worden. Er bestaat echter nog geen consensus over de mogelijke waarden van deze gebouwen en gebieden, noch in academische, noch in publieke zin. Daardoor is er bij aanstaande renovaties geen duidelijkheid over welke kwaliteiten behouden of verbeterd kunnen worden.

Holistisch

Het doel van het onderzoek is om een methode te ontwikkelen die waarden incorporeert in ontwerpbeslissingen voor duurzame woningrenovatie. De methode hanteert een holistische benadering ten aanzien van waarden. Bestaande en toekomstige waarden, tastbare en ontastbare waarden, culturele, functionele en sociale waarden zullen geïntegreerd worden in renovatie ingrepen in een woning, woongebouw en woonomgeving. Daarin spelen esthetische kenmerken een rol, zoals kleur- en materiaalgebruik, maar ook eisen aan energieprestatie en wooncomfort, toegankelijkheid, gebruikersgedrag en kwaliteit van de openbare ruimte.

Belanghebbenden betrekken

In het onderzoeks- en ontwerpproces zijn belanghebbenden betrokken die invloed hebben op woningrenovaties, zoals professionals op het gebied van erfgoed en van duurzaamheid vanuit woningcorporaties, gemeentelijke diensten, architecten en vertegenwoordigers van woningeigenaren en huurders. Het onderzoek baseert zich op casestudies die representatief zijn voor de Nederlandse woningvoorraad tussen 1965 en 1980. De onderzoekers betrekken belanghebbenden in het proces van waardering, ontwikkeling en evaluatie van mogelijke renovatie ingrepen.

Op deze manier wordt een proces ontwikkeld om een breed gedragen, duurzaam, betaalbaar en kwalitatief hoogstaand renovatiemodel te ontwikkelen. Dit heeft tot doel om de slagingskans te vergroten van het verduurzamen van woongebouwen, waarbij (erfgoed)waarden erkend en gerespecteerd worden. Ook draagt het onderzoek bij aan het ontdekken en waarderen van de kenmerken van de Post 65 architectuur, en het delen van deze kennis met een brede groep belanghebbenden.

Vervolg van 'Beyond the Current'

Het project 'Renoveren met Respect' is een vervolg op het eerdere onderzoek 'Beyond the Current' dat gericht was op het ontwikkelen van ontwerp oplossingen voor energiezuinige renovatie van portiekflats, mede gebaseerd op de voorkeuren van huurders. In dit vervolgonderzoek wordt de complexiteit verhoogd op drie manieren: ten eerste worden de renovatiemodellen mede gebaseerd op bestaande (erfgoed)waarden waardoor deze gerespecteerd en geïntegreerd kunnen worden; ten tweede bestaan de woongebouwen uit de Post 65 periode naast portiekflats, uit een grotere diversiteit aan woningtypes en liggen er meerdere eigendomsstructuren onder; ten derde werkt een brede afvaardiging aan belanghebbenden mee aan het onderzoek.

Onderzoeksaanpak

De uitkomst van het onderzoek Renoveren met Respect is een procesmodel dat het mogelijk maakt om een breed gedragen, duurzame, betaalbare en kwalitatief hoogstaande renovatie mogelijk te maken waarbij rekening wordt gehouden met de (erfgoed) waarden van het wooncomplex. Om dit doel te bereiken zijn tijdens het onderzoek verschillende fasen doorlopen.

Onderzoekskader opzetten

Het literatuuronderzoek naar vergelijkbare onderzoeken ('state of the art') geeft inzicht in de mogelijke aanpak bij op waarden gebaseerde renovaties. De verschillende bestaande modellen om waarden van de gebouwde omgeving en renovatie te bepalen zijn bestudeerd en vergeleken. Op basis daarvan is een waardenmodel voor het onderzoek Renoveren met Respect opgesteld.

Het betrekken van belanghebbenden is een belangrijk element in het onderzoek. Daarom wordt gekeken naar positionering ten opzichte van het Verdrag van Faro. Dat is een Europees verdrag dat de mens en de samenleving centraal stelt bij erfgoed en pleit voor o.a. de inbreng van burgerexpertise bij omgang met erfgoed.

Het bestuderen van de huidige praktijk van het renoveren van Post 65 woongebouwen zijn referentiecasses gedocumenteerd ('best practice'). Ook zijn twee ontwerpcasses geselecteerd die representatief zijn voor de Post 65 voorraad. Deze voorbeelden, Goedewerf in Almere-Haven en Bijlmerplein in Amsterdam Zuidoost, zijn nog niet ingrijpend gerenoveerd en vormen daarom een goede casus voor het onderzoek.

Onderzoek naar Waarden

Deze fase richt zich op het inventariseren en analyseren van de erfgoedwaarden van de ontwerp-cases. Wat wordt gewaardeerd aan de woning, wooncomplexen en hun omgeving? Cruciaal in dit onderzoek naar waarden is dat het uitgaat van de huidige waardering, beoordeeld door betrokken belanghebbenden. Hiermee onderscheidt de aanpak zich van traditionele waardering door erfgoedexperts waarin historische waarden centraal staan.

Met behulp van een digitale tool die op locatie wordt gebruikt ('speurtocht') is de waardering door de groep belanghebbenden vastgelegd. Deze resultaten zijn geanalyseerd met behulp van het RmR waardenmodel. Een selectie van de belangrijkste resultaten is uitgewerkt in de attributen-catalogus waarin de huidige waardering is beschreven in relatie tot de literatuur.

Onderzoek naar Interventies

Deze fase richt zich op het achterhalen van de voorkeuren voor renovatie interventies. Welke ingrepen worden passend en wenselijk geacht, en welke niet? Een uitgebreid overzicht van renovatie ingrepen is samengesteld op basis van de referentieprojecten ('best practice') en literatuur. De interventies relateren aan ingrepen ter verbetering van 1) het karakter van de woongebouwen, 2) het gebruik of 3) de wijze van bestuur. Ook deze inventarisatie is gedaan door de groep belanghebbenden met behulp van een digitale tool. Hun voorkeuren zijn geanalyseerd en een selectie van ingrepen is uitgewerkt in de interventie-catalogus. Daarin zijn de o.a. de waardering, de kansen en limieten van toepassing en praktijkvoorbeelden beschreven.

Ontwikkelen van Scenario's

Deze fase richt zich op het ontwikkelen van scenario's voor op waarden gebaseerde renovatie. De resultaten van de vorige onderzoeken dienen hiervoor als input. Welke conflicten bestaan er tussen de gewaardeerde attributen van het wooncomplex en de benodigde interventies? Of kunnen interventies de gewaardeerde attributen juist versterken? Waar bestaat synergie en waar is opoffering noodzakelijk. En wat zijn de posities van de verschillende belanghebbenden in het maken van keuzes? Hoe creëer je draagvlak van alle partijen? In een workshop worden door de groep belanghebbenden met verschillende professionele achtergronden scenario's ontwikkeld.

Bij het onderzoek zijn ook Masterstudenten van Heritage & Architecture betrokken. Zij hebben voor hun afstudeerproject ontwerpvoorstellen gedaan voor renovatie en verdichting van de ontwerpcases, gebaseerd op het RmR waardenmodel.

Het RmR procesmodel bestaat uit het samenbrengen van waardes en ingrepen in het opzetten van renovatie scenario's, waarbij belanghebbende betrokken zijn bij elke fase. Het model wordt getoetst op de twee ontwerpcases en het procesmodel is gesimuleerd in het onderzoek. Aan de hand van deze toetsing wordt duidelijk in hoeverre het RmR procesmodel bruikbaar is voor de renovatiepraktijk en worden lessen en aanbevelingen geformuleerd.

Evaluatie- en verspreiding

In deze fase worden conclusies getrokken over de bruikbaarheid en toepassing van het RmR procesmodel. Door de uitkomsten te evalueren en te verspreiden wordt het onderzoek gepositioneerd binnen het werkveld. Bij het gehele onderzoek is een groep van belanghebbenden betrokken die feedback geven op de resultaten en die de resultaten overdragen en implementeren binnen de praktijk. Ook worden onderdelen getoetst op betrekken van bewoners. Binnen het onderzoek wordt het ontwikkelde procesmodel gesimuleerd, zodat het kan worden doorontwikkeld en toegepast door bij renovatie betrokken partijen, met als doel het respectvol renoveren van Post 65 woongebouwen.